

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium
otsus
algtekst
07.05.2012
RT I, 16.05.2012, 3

Riigilõivuseaduse § 57 lõigete 1 ja 22 ning lisa 1 põhiseaduslikkuse kontroll

Vastu võetud 07.05.2012

RIIGIKOHUS

PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEGIUM

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	3-4-1-7-12
Otsuse kuupäev	7. mai 2012
Kohtukoosseis	Eesistuja Märt Rask, liikmed Henn Jõks, Ott Järvesaar, LeaLaarmaa ja Ivo Pilving
Kohtuasi	Riigilõivuseaduse § 57 lõigete 1 ja 22 ning lisa 1 põhiseaduslikkusekontroll
Menetluse alus	Tallinna Ringkonnakohtu 9. märtsi 2012. aasta kohtumäärused tsiviilasjas nr 2-08-11197
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

1. Rahuldada Tallinna Ringkonnakohtutaotlus.

2. Tunnistada põhiseadusegavastuolus olevaks ja kehtetuks riigilõivuseaduse (RT I 2010, 21, 107; RT I, 30.12.2011, 4) § 57 lõiked 1 ja 22 koostoimes lisaga 1 osas, millest tsiviilasjas hinnaga 63 911 eurot 64 senti kuni 95 867 eurot 47 sentituleb apellatsioonkaebuselt tasuta riigilõivu 5432 eurot 49 senti, ja osas, milles tsiviilasjas hinnaga 191 734 eurot 94 senti kuni 223 690 eurot 76 senti tuleb apellatsioonkaebuselt tasuta riigilõivu 9267 eurot 18 senti.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. Vera Nosacheva esitas 26. märtsil 2008 Harju Maakohtule hagi OÜ Kalesseum Ehitus vastu 3 387 827 krooni (216 521 euro 61 senti) saamiseks.

2. OÜ Kalesseum Ehitus esitas 29. detsembril 2008 V. Nosacheva vastu vastuhagi põhivõlgnevuse 972 039 kroonija viivise 399 331 krooni (kokku 87 646 euro 52 senti) saamiseks.

3. Harju Maakohtu rahuldab 30. detsembri 2011. aasta otsusega V. Nosacheva hagist 45 776 krooni 40 senti (2925 euro 65 senti) suuruse osa ja OÜ Kalesseum Ehitus vastuhagist 45 776 krooni 40 senti (2925 euro 65 senti) suuruse osa. Kohus tasaarvestaskohtuotsuse resolutsioonis poolte vastastikused nõuded.

4. Hageja V. Nosacheva esitas 2. veebruaril 2012 maakohu otsuse peale apellatsioonkaebuse, millest taotles maakohu otsuse tühistamist osas, millega hagi jäeti rahuldamata jahuldati vastuhagi. Hageja ei tasunud apellatsioonkaebuselt riigilõivu ning esitas taotluse, milles palus riigilõivu tasumisel menetlusabi. Ta palustunnistada põhiseadusegavastuolus olevaks ning jätta kohaldamata riigilõivuseaduse (RLS) § 57 lõiked 1

ja 22 ning lisa 1 nende koostoimes osas, milles need näevadette kohustuse tasuda tsiviilasjas hinnaga 191 734 eurot 94 senti kuni 223 690 eurot 76 senti apellatsioonkaebuselt riigilõivu 9267 eurot 18 senti.

5.Kostja OÜ KalesseumEhitus esitas maakohu otsuse peale apellatsioonkaebuse ja tasus riigilõivu1358 eurot 12 senti. Koos kaebusega esitas OÜ Kalesseum Ehitus menetlusabitaotluse, milles palus vabastada end riigilõivuseaduse kohaseltapellatsioonkaebuselt tasumisele kuuluva riigilõivu 5432 euro 49 senditasumisest pooles ulatuses ehk 2716 euro 25 sendi suuruses summas võivõimaldada tal tasuda lõivu nelja võrdse osamaksega.

TALLINNA RINGKONNAKOHTUMÄÄRUSED

6.Tallinna Ringkonnakohusei rahuldanud 9. märtsi 2012. aasta määrustega tsiviilasjas nr 2-08-11197hageja ega kostja menetlusabi taotlust, jättes V. Nosacheva ja OÜ KalesseumEhitus apellatsioonkaebused käiguta ja andes neile 15-päevase tähtjariigilõivu tasumiseks. Menetluskulude riigi tuludesse tasumisest vabastamisealuseks saab tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 190 lõike 7 järgi ollaüksnes mõjuv põhjus. Selliseks põhjuseks ei saa aga iseenesest olla asjaolu, etseaduses sätestatud riigilõivumäärad on liiga kõrged.

7.Samuti jättisringkonnakohus põhiseaduse (PS) § 152 lõike 1 alusel põhiseadusvastasusemotiivil kohaldamata riigilõivuseaduse lisa 1 koosmõjus samaseaduse § 57 lõigetega 1 ja 22 osas, milles need näevad ette kohustusetasuda tsiviilasjas hinnaga 63 911 eurot 64 senti kuni 95 867 eurot47 senti apellatsioonkaebuselt riigilõivu 5432 eurot 49 senti, ja osas,milles tsiviilasja hinna puhul 191 734 eurot 94 senti kuni 223 690eurot 76 senti tuleb avalduse esitamise eest tasuda riigilõivu 9267 eurot 18 senti.

8.Tallinna Ringkonnakohusleidis, et riigilõiv, mida V. Nosacheva ja OÜ Kalesseum Ehitus seadusekohaselt peavad tasuma, on ebaproportsionaalne menetlusökoonomia eesmärgiga, millesaavutamiseks on riigilõivu määrad kehtestatud. Kui pooled peavad vaidlustetasuma riigilõivuks vastavalt 9267 eurot 18 senti või 5432 eurot 49 senti, siison nende võimalust oma õigust kohtus kaitsta ebaproportsionaalselt kitsendatudolenemata sellest, kas isikul oleks õigus riigilõivu tasumisel menetlusabisaada. Apellandil tuleb kaebuse esitamisel võtta risk, et olenemata menetlusabisaamisest tuleb tal lõpptulemusena lõiv siiski tasuda. Sedavõrd suure lõivunõudmine ei ole juba iseenesest eesmärgipärane ja avaldaks isikule suurtmajanduslikku survet kohtusse pöördumisest või kaebuse esitamisest loobumiseks.

9.Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on 1. novembri 2011. aasta otsusesasjas nr 3-4-1-17-11 leidnud, et kui ringkonnakohus tunnistab kehtivariigilõivumäära põhiseadus-vastaseks, tuleb tal määrata apellatsioonkaebuselttasuda tulev põhiseaduspärane riigilõivu määr (punktid 16 ja 17). Arvestades kaRiigikohtu üldkogu 29. novembri 2011. aasta otsuses asjas nr 3-3-1-22-11 avaldatudseisukohti (punktid 31-34), mille kohaselt lähtuti proportsionaalse riigilõivumääramisel enne riigilõivu määrade tõstmist 1. jaanuaril 2009 kehtinudlõivumääradest, määras ringkonnakohus V. Nosacheva apellatsioonkaebuselt tasudatuleva riigilõivu suuruseks 5096 eurot 95 senti ja OÜ Kalesseum Ehitus apellatsioonkaebuselttasuda tuleva riigilõivu suuruseks 2860 eurot 5 senti. Kuna OÜ KalesseumEhitus on tasunud lõivu 1358 eurot 12 senti, tuleb tal tasuda veel 1501 eurot 93 senti. Riigi võimaliku saamata jäänud või apellantidelt võimalikultrohkem nõutud riigilõivu küsimus tuleb lahendada pärast õigusnormipõhiseaduslikkuse kontrolli käigus tehtava lahendi jõustumist vastavalt selletulemusele.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

Riigikogu

10.Praegusel juhul onriigilõivu proportsioonid võrreldes nõude suurusega põhiseadusega vastuolus. Riigikohuson võtnud vastu põhimõttelise otsuse ja lähtunud isikutele põhiseaduspäraseriigilõivu määramisel enne 1. jaanuari 2009 kehtinud lõivumääradest. Selleskohtuasjas on tegemist riigilõivudega suuruses 9267 eurot 18 senti ning 5432 eurot 49 senti. Enne 1. jaanuari 2009 kehtinud regulatsiooni kohaseltoleksid riigilõivud sama suurusega nõuetelt olnud vastavalt 5096 eurot 95 sentining 2860 eurot 5 senti. Praeguseks on Riigikogu menetlusse jõudnudriigilõivuseaduse uus eelnõu, mis alandab riigilõive oluliselt. Eelnõu kohaselttuleks 216 521 euro 61 sendi suurusest nõudelt tasuda riigilõivu 2100 eurot (avalduse elektroonilisel esitamisel 1900 eurot) ning 87 646 euro52 sendi suurusest nõudelt 1200 eurot (avalduse elektroonilisel esitamisel 1000 eurot).

Vera Nosacheva

11.Vaidlustatud sätted tuleb nende koostoimes tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättakohaldamata osas, milles need näevad ette kohustuse tasuda tsiviilasjas hinnaga 191 734 eurot 94 senti kuni 223 690 eurot 76 senti apellatsioonkaebuseltriigilõivu 9267 eurot 18 senti.

12.Kehtivadriigilõivumäärad ületavad legitiimsete eesmärkide saavutamiseks vajaliku määra,olles muutunud kohtusse pöördumist ja edasikaebamist pärssivaks, mitte aga nnpõhjendamatu id hagnosisid ja kaebusi

ärahoidvaks meetmeks. Samas on õige, et riigilõiv on põhimõtteliselt vajalik selleks, et panna isik kaaluma kohtuspeördumise vajalikkust asjades, mille eduväljavaated on väikesed, kuid mis ei ole ilmselgelt perspektiivitud. Kehtiva regulatsiooni kohaselt peaks V. Nosachevasuma apellatsioonkaebuse esitamisel riigilõivu, mis on 32-kordne töötasuammäär ja 10,7-kordne keskmise brutokuupalga määr, s.o enam kui keskmispalka teeniva isiku aastane netosissetulek. Seejuures on V. Nosacheva 66-aastane vanaduspensionär ning tegemist on menetlusosalisele emotsionaalselt olulise vaidlusega, mis on seotud kodu rajamisega.

13. Praeguses kohtuasjas apellatsioonkaebuselt tasumisele kuuluva riigilõivu määra tuleb pidada siinses regioonis ja majanduslikus olukorras ebaproportsionaalseks edasikaebedõiguse (aga ka üldise põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele) piiranguks. Vähem tähtis ei ole ka asjaolu, et hageja on tasunud hagiavalduse esitamisel riigilõivu 5096 eurot 96 senti. Praeguses tsiviilasjas on apellatsioonkaebuse esitanud nii V. Nosacheva kui ka OÜ Kalesseum Ehitus. Kehtiva regulatsiooni kohaselt peaksid menetlusosalised tasuma apellatsioonistmes riigilõivu kokku 14 699 eurot 67 senti. Sellise summa nõudmine pelgalt apellatsioonimenetluse eest on ilmselgelt ebamõistlik.

OÜ Kalesseum Ehitus

14. Vaidlustatud sätted on põhiseadusega vastuolus. OÜ Kalesseum Ehitus nõustub Tallinna Ringkonnakohtu 9. märtsi 2012. aasta kohtumäärustes esitatud põhjenduste järgendustega.

Õiguskantsler

15. Vaidlustatud sätted on vastuolus PS § 24 lõikes 5 ettenähtud edasikaebedõiguse ning §-s 11 sisalduva proportsionaalsuse põhimõttega.

16. Kuna ringkonnakohtumäärused puudutavad menetlusabi andmisest keeldumist, oleks põhiseaduslikkuse järelevalve asjas põhivaidluseks seega menetlusabi saamise võimalus. Õiguselgusetagamise eesmärgil loetakse asjassepuutuvaks ka need sätted, mis on tihedasseoses kohaldatud normiga ning võivad kehtima jäädes tekitada ebaselgust õigusliku tegelikkuse suhtes. Riigilõiv ja menetlusabi on olemuslikult lahutamatult seotud.

Asjassepuutuvateks normideks on niiriigilõivu suurust määravad RLS § 57 lõiked 1 ja 22 ning lisa 1 nende koostames kui ka menetlusabi piirangud sätestavad TsMS § 182 lõike 2 punkt 1 (hagejapuhul) ja § 183 lõige 1 (vastuhagi esitaja puhul). Olukorras, kus riigilõivumäär on ebaproportsionaalselt kõrge, ei ole vajalik anda hinnangut menetlusabisaamise piirangutele. Menetlusabi vajadus saab tekkida alles siis, kui on selge, et riigilõiv ise on põhiseaduspärase suurusega.

17. Riigilõivude kasuksotsustamine on seadusandja poliitiline valik, kuid seejuures võivad konkreetsed riigilõivu määrad olla üksnes kohtule juurdepääsu reguleerivad, mõistlikul määral juurdepääsu piiravad, mitte aga takistavad. Nii tuleb iga kord silmas pidada, et parlament ei kitsendaks kohtusse pöördumise õiguse kasutamise reguleerimisel, selleks tingimuste kehtestamisel ja kohus õiguse kohaldamisel PS § 15 lõike 1 esimese lause ja § 24 lõike 5 põhituuma ulatuses, mis moonutaks selle olulisust ja olemust ehk takistaks ülemäära õiguse mõistmisele juurdepääsu.

18. Riigilõivueesmärkidena võib nimetada nii menetlusökonomiat kui ka riigieelarvesse lisarahaleidmist (tsiviilkohtumenetluse tasuvus, toimingust huvitatud isikud hüvitavad riigi tehtavad kulutused), kuid kohtu poole pöördumise õiguse riiveõigustamisel on legitiimne üksnes menetlusökonomia. Arvestades, et õiguse mõistmine on üks õigusriigi olulisemaid tuumikfunktsioone, mis tagab üldise õigusrahu riigis, võib eeldada kogu ühiskonna panust selle toimimise tagamiseks, mistõttu ei ole üldjuhul õige täiendada ja kõrge lisatasu nõudmine.

19. Apellatsioonistmes eisaa „pahatahtlike ja kergekäeliste taotluste“ ärahoidmise eesmärk olla samalulatusel mis esimese kohtuastme puhul. Esimene kohtuaste on sellised taotlused juba suure tõenäosusega menetlusest kõrvaldanud. Apellatsioonistmele juurdepääsu mõeldukuse hindamisel tuleb arvestada asjaoluga, et tegemist on samasuure summa teist korda tasumise kohustusega.

20. Küsimusele, kas kõrgeriigilõiv soodustab menetlusökonomiat, võib vastata kahetiselt. Ühelt poolt võib väita, et mida enam on piiratud isiku menetluslikud õigused (sh kohtusse juurdepääsu õigus), seda kiirem, säästlikum ja tõhusam on õiguskaitse süsteem laiemalt. Teisalt tuleb aga arvestada, et seadusandja on loonud kõrgeriigilõivu leevendajana menetlusabi võimaluse. Kui kohtute töökoormus suureneb menetlusabitaotluste menetlemise tõttu märkimisväärselt, ei too riigilõivude tõstmine kaasamenetlusökonomia suurendamist, vaid hoopis vähendab seda.

21. Riigikogu menetluses on riigilõivude alandamise ja kohtumenetluse kiirendamise seaduse eelnõu. Seetõttu võib arvestada eelnõu kaalutlusi ja kavandatavaid riigilõive. Nii oneelnõu kohaselt peetud sobivaks, vajalikuks

ja mõeldukaks kohtuasjas vaidluseall olevate riigilõivude asemel vastavalt 1200 euro (5432 euro 49 sendi asemel) ja 2100 euro (9267 euro 18 sendi asemel) suuruseid riigilõive. Muudatustest võib järeldada, et menetlusökonoomiat on võimalik saavutada ka väiksemateriililõivudega, kuna samal ajal on ette nähtud muud võimalused kohtumenetluse lihtsustamiseks ja kiirendamiseks. Riigilõivu tasumine on vaid üks komponentmenetlusökonoomia saavutamiseks.

22. Praegusel juhul on tegemist 5432 euro 49 sendi ja 9267 euro 18 sendi suuruste lõivudega, mis on Eesti oludes märkimisväärsed summad ning mida ei ole paljudel isikutel majanduslikel põhjustel üldse võimalik tasuda. Kui kohtusse pöörduja peab apellatsioonkaebuse esitamiseks tasuma nimetatud määras riigilõivu, siis on tema võimalust oma õigust kohtus kaitsta ebaproportsionaalselt kitsendatud olenemata sellest, kas isikul on vajalik rahasumma või sobiva väärtuse gavõrandatav vara olemas ning kas isikul on õigus riigilõivu tasumisel menetlusabi saada või mitte.

23. Kohtusse pöördumine ei ole riigilt avaliku teenuse ostmise, vaid ainus seaduslik võimalus oma olulist põhiõigust realiseerida ja rikutud õigustele kaitset saada. Juhul kui kohtusse pöördujal oleks võimalik asjassepuutuvad summad nt vara võõrandades hankida, riivaks nii kõrge riigilõivu nõudmine ülemäära vaba eneseteostust ja omamandipuutumast. Sedavõrd suure lõivu nõudmine ei ole juba iseenesest eesmärgipärane ja avaldab isikule suurt majanduslikku survet loobuda kohtusse pöördumisest.

24. Sarnaselt võib ülemäära kõrge riigilõiv kahjustada ka vaidluse kaotanud poole õigusi (sh varalisi õigusi), kuna kohtukulude väljamõistmisel ei eksisteeri riigilõivualgset eesmärki (hoida ära kergekäelised või pahatahtlikud kaebused ja hagid).

Justiitsminister

25. Vaidlustatud sätted on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas.

26. Vaidlustatud riigilõivudegariivati PS § 15 lõikes 1 sätestatud põhiõigust. Riigilõivud muudavad kohtu isikutele vähem ligipääsetavaks ning kitsendavad seega võimalusi oma õigusikohtus kaitsta. Lisaks riivab kohustus tasuda nii suurt riigilõivu ka PS §-st 32 tulenevat isiku omandiõigust, kuna riigilõivu tasudes peab isik loobuma suurest rahasummast.

27. Riigilõivud on kehtestatud põhiseadusliku õigusväärtuse, menetlusökonoomia tagamiseks. Riigilõiv peab tagama, et isik kaaluks enne kohtusse pöördumist põhjalikult ressursimahuka kohtumenetluse alustamist. Lõivustamise eesmärgiks on pannariigi tehtava toimingute kulutused toimingute huvitatud isikute kanda.

28. Sellest tulenevalt võib hagi lõivustamist RLS § 57 lõigetes 1 ja 22 ning lisa 1 sätestatud riigilõivuga pidada menetlusökonoomia tagamisel sobivaks abinõuks. Abinõuvajalikkuse kui peamise proportsionaalsuse kriteeriumi kohaselt võib pidada meetet lubatavaks, kui leebemat ning sama efektiivset alternatiivset meetet eesine.

29. Lõivu määra sõltuvusse eadmine hagi hinnast aitab tagada, et nõutav summa rajaneb adekvaatsel jalabimõeldud arvestusel. Samuti on riigilõivu üheks eesmärgiks hüvitada tsiviilasjades riigi tehtavad kulutused kohtupidamisele. Riigilõivuseaduse lisa 1 sätestatud riigilõivumäärade sooviti need tsiviilasjade lahendamisel muuta võimalikult kulupõhiseks. Näiteks katsid riigilõivumäärad kuni 31. detsembrini 2010 kehtinud riigilõivuseaduse alusel ligikaudu 90% tsiviilkohtumenetluse kuludest, millest tulenevalt ülejäänud 10% jäi maksumaksja kanda. Sellest järeldub ka RLS § 57 lõigete 1 ja 22 ning lisa 1 alusel kehtestatud riigilõivumäärade ratsionaalne põhjendus ja tuleb lugeda põhjendatuks tsiviilvaidlustega seotud kulude katmine kohtuasja poolte kohtukuludega, selmet asetada see koormismaksumaksjaile.

30. TsMS § 180 lõike 1 punkti 1 järgi võib kohus isiku taotlusel vabastada isiku täielikult või osaliselt riigilõivu tasumisest riigituludesse või punkti 2 mõttes määrata riigilõivutasumine osamaksetena kindla tähtaja jooksul. Sellisel juhul peab kohus paratamatult andma ühtlasi eelhinnangu hageja õiguste kaitse vajalikkuse ja olulisuse kohta. Seega olukorras, kus on olemas õiguslik mehhanism maksejõuetuisiku riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks, ei saapidada kõnealuseid riigilõivumäärasid ebaproportsionaalselt suurteks ega PS § 15 lõikest 1 ja §-st 32 tulenevaid õigusi rikkuvaks.

Rahandusminister

31. Rahandusminister leiab, et riigilõivu suurus ei tohi olla väljasuretava iseloomuga ega muuta edasikaebest õigust illusoorseks. Kehtivad riigilõivude määrad võivad tsiviilasjades olla vastuolus PS § 24 lõikega 5, kuna kõrge riigilõivud võivad osutada ülemääraseks edasikaebest õiguse piiranguks.

32. Riigikogus võeti 3. aprillil 2012 menetluse Justiitsministeeriumi ette valmistatud riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (206 SE I), mis on saanud kooskõlastuse ka Rahandusministeeriumilt ja mille kohaselt riigilõive alandavad muudatused jõustuvad 2012. aasta 1. juulil.

PÕHISEADUSEGA VASTUOLUSOLEVAKS TUNNISTATUD SÄTTED

33.Riigilõivuseaduse (RTI 2010, 21, 107; RT I, 30.12.2011, 4) § 57 „Hagiavalduse, avalduse ja kaebuse läbivaatamine“ lõiked 1 ja 22:

„(1) Hagiavalduse esitamisel tasutakse riigilõivu lähtuvalt hagihinnast käesoleva seaduse lisa 1 järgi võikindla summana.“

„(22) Tsiiviilasjas tehtud maakohtu otsuse peale apellatsioonkaebuse esitamisel tasutakse riigilõivu sama palju, kui tuleb tasuda hagi või muu avalduseesialgsel esitamisel maakohtule, arvestades apellatsioonkaebuse ulatust.“

34.„Lisa 1 riigilõivuseaduse juurde

RIIGILÕIVU TÄISMÄÄRAD AVALDUSEESITAMISE EEST TSIVIILKOHTUMENETLUSES (EURODES)
(RT I, 23.03.2011, 1 – jõust.24.03.2011)

Tsiiviilasja hind kuni, k.a.	Riigilõivu täismäär
[...]	
63 911,64	4793,37
95 867,47	5432,49
[...]	
191 734,94	8308,51
223 690,76	9267,18“

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

35. Kolleegium leiab esmalt asjassepuutuvad sätted (I) ja hindab seejärel nende põhiseaduspärasust (II).

I

36. Tallinna Ringkonnakohus on tunnistanud tsiiviilasjas nr 2-08-11197 põhiseadusega vastuolusolevaks kaks erinevat riigilõivuseaduse lisa 1 tabeli normi. Riigikohus saab kontrollida nende riigilõivu määrade põhiseaduspärasust sõltumata menetlusabitaotluse lahendamisest. Nimelt kohaldas ringkonnakohus menetlusabi taotlusi rahuldamata apellatsioonkaebusi käiguta jättes riigilõivuseaduse sätteid, mis näevad ette riigilõivu tasumise. PS § 15 lõike 2 ja § 152 kohaselt peab kohus kontrollima kõiki sätteid, mida kohaldab. Seetõttu saab kohus ka olukorras, kus isikule on keeldutud apellatsioonkaebuse esitamiseks menetlusabi andmisest, kahtluse korral kontrollida edasikaebedigust takistava riigilõivupõhiseaduspärasust. Igal kohtusse pöördujal tuleb võtta risk, et olenemata menetlusabi saamisest tuleb tal lõpptulemusena riigilõiv siiski tasuda (Riigikohtu üldkogu 6. märtsi 2012. aasta otsus asjas nr 3-2-1-67-11, punkt 18.2).

37. Riigikohtu üldkogu ja põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on pidanud võimalikuks kontrollida riigilõivu suuruse põhiseaduspärasust nii hagi esitamisel (vt üldkogu 6. märtsi 2012. aasta otsus asjas nr 3-2-1-67-11, punkt 18; põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 15. detsembri 2009. aasta otsus asjas nr 3-4-1-25-09, eriti punkt 19) kui ka apellatsioonkaebuse esitamisel (vt põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 14. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-11, punkt 6) sõltumatasellest, et vastavalt hagejate ja apellandi menetlusabi taotlused olid ennejäetud rahuldamata.

38. Praeguse põhiseaduslikkuse järelevalve asjas on põhiseaduslikkuse järelevalvekohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lõike 2 esimese lause mõttes asjassepuutuvateks säteteks kehtiva RLS § 57 lõiked 1 ja 22 koostoimes lisaga 1 osas, milles tsiiviilasjas hinnaga 63 911 eurot 64 senti kuni 95 867 eurot 47 senti tuleb apellatsioonkaebuselt tasuda riigilõivu 5432 eurot 49 senti, ja osas, milles tsiiviilasjas hinnaga 191 734 eurot 94 senti kuni 223 690 eurot 76 senti tuleb apellatsioonkaebuselt tasuda riigilõivu 9267 eurot 18 senti, kuna lõivu tasumise kohustus ja suurus tuvastatakse nimetatud õigusnormide alusel. Nende sätete puudumisel või väiksema lõivukehtimisel ei peaks V. Nosacheva ja OÜ Kalesseum Ehitus tasuma nii suures määras riigilõivu. Samuti on Riigikohtu üldkogu leidnud, et asjassepuutuvad on nii riigilõivu määra sätestav riigilõivuseaduse lisa 1 kui ka apellatsioonkaebuselt nii suure riigilõivu tasumise kohustuse ette nägevad sätted (vt üldkogu 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 33).

II

39. Sätted on formaalselt põhiseaduspärased. Kolleegium analüüsib allpool vaidlusaluste sätetemateriaalset põhiseaduspärasust, leides selleks riivatud põhiõiguse ning riivelubatud eesmärgid ja hinnates vaidlustatud sätete proportsionaalsust riiveesmärkide suhtes.

40.Maakohtu otsuse vaidlustaminingkonnakohtus tähendab PS § 24 lõikes 5 sisalduva õiguse –kaevata enda kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasikõrgemalseisvale kohtule – kasutamist. Õiguse riive on selle kaitseala igaebasoodus mõjutamine (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalvekolleegiumi 6. märtsi 2002. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-02.punkt 12). Praegusel juhul riivab edasikaebedõigust apellatsioonkaebusel suure riigilõivu ettenägemine. Kui nõutavat lõivu ei ole tasutud ja isikuid eivabastata riigilõivu tasumise kohustusest, on apellatsioonkaebuste menetlussevõtmine takistatud. Sellisel juhul ei kontrolli kohus ka isikute väidetudõiguste rikkumist.

41.PS § 24 lõikes 5 sätestatud edasikaebedõigust saab seadusega piirata igal põhjusel, misei ole põhiseadusega vastuolus (Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. aastaotsus kohtuasjas nr 3-2-1-62-10, punkt 38). Riigikohtu üldkogu järeldaskohtuasjas nr 3-2-1-62-10 tehtud otsuse punktis 45, et põhiseaduse järgisaab lugeda lubatavaks eesmärgi, et hagimenetluses kantakse vähemalt rahalistevaidluste puhul riigi tehtavad kulud õigusemõistmisele eelkõigemenetlusosaliste endi makstavate lõivude arvel (õigusemõistmise kulutustekandmisest osavõtu põhimõte). Samuti on riigilõivu legitiimseks eesmärgikspõhiseaduse tähenduses menetlusökoonomia, et vältida põhjendamatute, pahatahtlike jms kaebuste menetlemist (vt ka Riigikohtupõhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 15. detsembri 2009. aastaotsus kohtuasjas nr 3-4-1-25-09, punkt 23).

42.Apellatsioonkaebuseltsiviilasjas hinnaga 63 911 eurot 64 senti kuni 95 867 eurot 47 sentiriigilõivu 5432 eurot 49 senti ja tsiviilasjas hinnaga 191 734 eurot 94 senti kuni 223 690 eurot 76 senti 9267 euro 18 senti suuruseriigilõivu tasumise nõude kehtestamine teenib menetlusökoonomia huve, kunaselline kõrge kohtusse pöördumise rahaline piirang võib muu hulgas ära hoidapõhjendamatute ja pahatahtlike avalduste esitamist. Kuna sobiv on abinõu, missoodustab piirangu eesmärgi saavutamist, ja sobivuse seisukohalt onvaideldamatult ebaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta piirangueesmärgi saavutamist, on vaidlusalune riigilõiv sobiv abinõu menetlusökoonomiaeesmärgi saavutamiseks. Samuti katab sellises suuruses riigilõivõigusemõistmise kulud. Riigikohtu üldkogu on kohtuasjas nr 3-2-1-67-11 tehtud otsuse punktis 26.2 viidanud Riigikogu põhiseaduskomisjoni arvamusele, milles sisaldus info, et Justiitsministeeriumi andmetel oli 2010. aastalühie tsiviilasja (v.a maksekäsu kiirmenetlus) keskmine arvestuslik kuluringkonnakohtus 700 eurot. Praeguses asjas peaksid hageja ja vastuhagejatasuma kehtiva regulatsiooni järgi apellatsioonkaebuselt kokku riigilõivu 14 699 eurot 67 senti, mis katab õigusemõistmise keskmise kulu selleskohtuastmes.

43.Abinõu on vajalik, kui eesmärgi ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormavaabinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Riigikohtu üldkoguhindas 6. märtsi 2012. aasta otsuses asjas nr 3-2-1-67-11 kuni 31. detsembrini 2010 kehtinud RLS § 56 lõike 1 ja lisa 1 alusel määratud 220 000 krooni (14 060 euro 56 senti) suuruse riigilõivupõhiseaduslikkust, leides otsuse punktis 27, et tegemist ei olnudmenetlusökoonomia ega õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu eesmärgidelvajaliku abinõuga. Kuna alates 1. jaanuarist 2009 on riigilõivuseaduselisa 1 järgsed riigilõivud püsinud samas määras hoolimata väärangust, millesneed on riigilõivuseaduse lisa 1 esitatud, on ka praeguses, kehtivateriigilõivumäärade põhiseaduslikkuse järelevalve asjas asjakohane lähtudaüldkogu viimases riigilõive puudutavas kohtuasjas esitatud seisukohtadest.

44.Abinõuproportsionaalsuse kaalumisel on vaja hinnata ka ühiskonnaolusid, st majanduslikkuruumi, kus õiguslik regulatsioon toimib (Riigikohtu üldkogu 12. aprilli 2011. aasta otsus asjas nr 3-2-1-62-10, punkt 48.3). Üldkogu võrdles asjas nr 3-2-1-67-11 vaidlustatud riigilõivu määra 2010. aastal kehtinud Eestikeskmise brutokuupalga määra ning töötasu alammääraga, samuti Justiitsministeeriumi 2010. aasta andmetega ühe tsiviilasja keskmine arvestuslikukulu kohta. Ka praeguses põhiseaduslikkuse järelevalve asjas on selline võrdlusvaidlustatud kehtivate riigilõivumäärade põhiseaduslikkuse kaalumiselasjakohane. Võrreldes 2010. aasta IV kvartali 814-eurose keskmisebrutokuupalgaga, oli Statistikaameti andmetel Eesti keskmise brutokuupalga määr2011. aasta IV kvartalis 865 eurot. Kui 2010. aastal oli keskminebrutokuupalk 792 eurot, siis 2011. aastal 830 eurot 75 senti. Seegaon brutokuupalgad olnud nii kuni 31. detsembrini 2010 kehtinudriigilõivuseaduse kui ka kehtiva riigilõivuseaduse ajal sarnased. Alates 1. jaanuarist 2012 on töötasu alammäär täistööajaga töötamise korral 290 eurotkuus. Kuni 31. detsembrini 2011 oli see 278 eurot 2 senti (VabariigiValitsuse 11. juuni 2009. aasta määruse nr 90 „Töötasu alammäärakehtestamine“ § 1). V. Nosacheva peaks praegu tasuma apellatsioonkaebuseltriigilõivu, mis on ligi 11,2 korda suurem keskmisest brutokuupalgast ja ligi 32 kordasuurem töötasu alammäärast, OÜ Kalesseum Ehitus aga apellatsioonkaebuseltriigilõivu, mis on ligi 6,5 korda suurem keskmisest brutokuupalgast ja ligi18,7 korda suurem töötasu alammäärast.

45.Alates 1. jaanuarist2009 tõsteti riigilõivumäärasid 2-5 korda. Põhiseaduslikkuse järelevalve asjaaluseks olevas tsiviilasjas tuleks V. Nosacheval tasuda kuni 31. detsembrini2008 kehtinud riigilõivuseaduse lisa 1 tabeli alusel tsiviilasjas nõudeltsuuruses 3 300 000 kuni 3 400 000 krooni riigilõivu 79 750krooni ehk 5096 eurot 95 senti ja OÜ-l Kalesseum Ehitus tsiviilasjas nõudeltsuuruses 1 300 000 kuni 1 400 000 krooni riigilõivu44 750 krooni ehk 2860 eurot 5 senti. Üldkogu leidis asjas nr 3-2-1-67-11 tehtud otsuse punktis 27.3, et arvestades Eesti keskmise kuupalgamäära ja töötasu alammäära, võib ka kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud riigilõivuseaduselisa 1 tabeli alusel arvatatud suuruses või ka mõnevõrra väiksem riigilõivhoida isikuid põhjendamatult ja pahatahtlikult kohtusse pöördumast ningsaavutada sellega sama efektiivselt, kuid isikute õigusi vähem piiravaltmenetlusökoonomia eesmärgi. Samas, mida kõrgemad on riigilõivud, seda enamtegelevad kohtud menetlusabi taotluste lahendamisega. Määruse peale, millegajäetakse menetlusabi taotlus rahuldamata, saab esitada määruskaebuse. Selliseljuhul kulub kohtute ressursi rohkem menetluslike, mitte sisuliste küsimustelahendamisele ning kõrge riigilõiv ei aita menetlusökoonomia eesmärgisaavutamisele kaasa, vaid takistab seda.

46.Üldkogu leidis viidatudotsuse punktis 27.6, et ka oluliselt väiksem riigilõiv kataks tõenäoliseltõigusemõistmise kulud, kuid oleks kohtusse pöörduda soovivale isikule vähemkoormav. Tuginedes

Justiitsministeeriumi 2010. aasta andmetele tsiviilasjaskeskmise menetluskulu kohta ringkonnakohtus (700 eurot), kataks praegusesasjas nõutav riigilõiv vastavalt ligi 7,8 ja 13,2 korda õigusmõistmise kulud.

47.Riigikogu menetlusesoleva riigilõivuseaduse muutmise seaduse eelnõus (206 SE) on peetud võimalikukssaavutada menetlusökonoomia ka väiksemate riigilõivudega. Samal ajal on ettenähtud muud võimalused kohtumenetluse tõhustamiseks. Lisatud seletuskirjakohaselt on eelnõu väljatöötamise ajendiks vajadus alandada Euroopa riikidehulgas silmatorkavalt kõrgeid riigilõive, viies Eesti hagihinnast sõltuvateriigilõivude taseme võrdlusaluste riikide keskmisele lähemale.

48.Kolleeegiumi hinnangulei ole seega ka praeguses asjas vaidlustatud määras riigilõivud eespoolesitatud põhjustel vajalikud menetlusökonoomia ega õigusemõistmise kulutustekandmisest osavõtu eesmärgi täitmiseks.

49.Kolleeegium tunnistabPSJKS § 15 lõike 1 punkti 2 alusel põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuksriigilõivuseaduse (RT I 2010, 21, 107; RT I, 30.12.2011, 4) § 57 lõiked 1 ja 22 koostoimes lisaga 1 osas, milles tsiviilasjas hinnaga 63 911 eurot64 senti kuni 95 867 eurot 47 senti tuleb apellatsioonkaebuselt tasudariigilõivu 5432 eurot 49 senti, ja osas, milles tsiviilasjas hinnaga191 734 eurot 94 senti kuni 223 690 eurot 76 senti tulebapellatsioonkaebuselt tasuda riigilõivu 9267 eurot 18 senti.

Märt Rask, Henn Jõks, OttJärvesaar, Lea Laarmaa, Ivo Pilving